

คำประกาศตั้งกรมของสมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์

คำประกาศตั้งกรมหมื่นค้ำจุนราชานุภาพ

คุณมีสุข พระพุทธศาสนกาล เป็นอภิศากดลวงแล้ว ๒๔๒๕ พรรษา ปรัศยุบันกาล
โสมสังวัจฉร วิสาขมาสกาฬปักข จตตฤทธิศุ คุกรวาร บริเนทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้านองยาเชอ พระองค์เจ้าคิศจากรกุมารไคทรงศึกษาวิชาการ
ทหารมาในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์แต่ยังทรงพระเยาว์ ไคเลื่อนยศชั้นโดยลำดับ
จนเป็นถึงเลฟเตแนนตเออเนล แลเป็นผู้รับพระบรมราชโองการบังคับการในกรมทหาร
มหาดเล็กมาชานาน ไคทรงรักษาราชการตามตำแหน่งเรียบร้อยมั่นคงมิไคมีเหตุการณอัน
ไคซึ่งเป็นที่เลื่อมทราวม แลไคทรงรับตำแหน่งเป็นที่เอกเคอเกมปหลวง ไครับราชการเบ็ด
เสร็จต่าง ๆ มาเป็นอันมากเนื่องนี้

อนึ่งกรมแผนที่ซึ่งไคไปรคเกล้า ฯ ตั้งขึ้นไว้สำหรับฝึกหัดคนไทยทำแผนที่ในราช
อาณาเขต แต่ก่อนยังไม่เป็นการมั่นคงเรียบร้อย ไคไปรคเกล้า ฯ ไคทรงจัดการเพิ่มเติม
ขึ้นให้เป็นที่การเรียบร้อยมั่นคง นับเป็นกรมหนึ่งซึ่งตั้งขึ้นใหม่ ก็ไคทรงพระอุตสาหจัดการให้
เป็นการแข็งแรงเรียบร้อยช้นกว่าแต่ก่อน แลการสร้างสมเครื่องศัสตราวุธสำหรับพระนคร
ก็ไคไปรคเกล้า ฯ ไคทรงบังคับบัญชากรมกองแก้วจินดา ทำราง ทำแท่นปืน จัดปืนใหญ่เกา
ซึ่งยังจะไชราชการไคมาทำรางซ่อมแปลงของเกา ตั้งเรียบเรียงประจำโรงไว้สำหรับราชการ
แผ่นดิน เป็นการเรียบร้อยเป็นประโยชน์แก่ราชการเป็นอันมาก ภายหลังไครับพระแสงพระ
ราชดำริและพระบรมราชโองการให้ตั้งโรงเรียนสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ แลบุตรข้าราชการ
ตลอดจนโรงเรียนราษฎรก็ทรงพระอุตสาหดำริตรองจัดการตั้งโรงเรียน แลตรวจตรา
ให้การเล่าเรียนแพร่หลายกว้างขวางขึ้น จัดการใหม่วิธีที่จะสอบไล่หนังสือนักเรียน ซึ่งไม่
เคยมีมาแต่ก่อน จัดการทั้งปวงให้เป็นคุณประโยชน์แก่แผ่นดินแลตัวผู้รู้แล้วเรียนแลเป็นพระ
เกียรติยศในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจริญขึ้นโดยลำดับจนถึงทุกวันนี้ เป็นความชอบ

ความดีเป็นอันมากและในบัดนี้ทรงพระเจริญพระชนมายุ แลทรงพระปรีชาสามารถใน
ราชกิจน้อยใหญ่ทั้งปวง ประกอบด้วยความเพียรความอุตสาหะทั้งที่ใดกล่าวมาแล้วนั้น จึง
สมควรที่จะเลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม รับราชการนดองพระเค
พระคุณต่างพระเนตรพระกรรณสืบไป

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัญชาสุริยสิงหนาท คาร์สสั่งให้สถาปนาพระอง
ยาเชอ พระองค์เจ้าศิริวรคุณาร ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมมีพระนามตามจารึกในพระสุ
พรรณบัฏว่า พระเจ้านองยาเชอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ นาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐
ตามพระราชกำหนดของพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จึงทรงเจริญพระชน
มายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒมงคล วิบุลยคุณผล ชินสาร
สมบูรณ์ อุดมเกียรติยศเกชาอนุภาพทุกประการเทอญ

ให้ทรงตั้งเจ้ากรม	เป็นหมื่นดำรงราชานุภาพ	ถือศักดินา	๒๐๐
ให้ทรงตั้งปลัดกรม	เป็นหมื่นปราบบรพ	ถือศักดินา	๕๐๐
ให้ทรงตั้งสมุหนายุช	เป็นหมื่นสกลคณารักษ์	ถือศักดินา	๓๐๐

ผู้รับตำแหน่งทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม
เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหนายุช ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญ
เทอญ

คำประกาศเลื่อนกรมหมื่นดำรงราชานุภาพเป็นกรมหลวงดำรงราชานุภาพ

สุภมัตถุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอภิศกาลล่วงแล้ว ๒๔๕๒ พรรษา ปรัศยุบันกาล
จันทรคตินิยม วราหสังวัจจร กติกมาส สุกปักษ์ อัมมีติถี ศุกรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทร
ศก ๑๑๘ พฤศจิกายนมาส พสมมาสาคุณพิเศษ ปรีเนทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ าดฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้านองยาเชอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ไต่ทรงบังคับการทหาร
มหาดเล็กรักษาพระองค์ กรมกองแก้วจินตากรมแผนที และจัดการตั้งโรงเรียนอันเป็นความ
ชอบความดีมีปรากฏอยู่ในประกาศตั้งกรมเมื่อปีจอ อธิก จุลศักราช ๑๒๕๘ แล้วนั้น สืบแต่
นั้นมาได้ทรงเลื่อนตำแหน่งเป็นนายพลตรีผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก แลจัดการโรงเรียนทั้ง
ปวงอยู่อย่างเต็มควย จนได้ตั้งขึ้นเป็นกรมศึกษาธิการ แล้วได้เป็นกรรมการจัดตั้งโรงเรียน

พยาบาล บังคับราชการในกรมสังฆการีและกรมการ เมื่อรวบรวมตำแหน่งทั้งปวงนี้ขึ้น
 เป็นกระทรวงกรมการจึงได้พระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ย้ายจากหน้าที่ราชการทหารบก
 มาเป็นอธิบดีกระทรวงกรมการ ได้ทรงจัดราชการในหน้าที่วางแบบอย่างราชการทั้งปวง
 ในกระทรวงซึ่งรวมขึ้นใหม่นั้น โดยพระสติปัญญาสามารถและความอุตสาหเป็นอันมาก นับว่า
 เป็นอันได้ตั้งตนการศึกษาเป็นแบบอย่างซึ่งได้จัดการเจริญสืบมา ยี่สิบปี ได้ทรงแต่งคำรา
 เเรียนบางอย่าง มีแบบเวียนเร็วเป็นต้น แล้วได้ทรงรับตำแหน่งเป็นราชทูตพิเศษออกไปยัง
 นานาประเทศในยุโรป แลทรงตรวจตราศึกษาในประเทศต่าง ๆ บางประเทศในยุโรปทั้ง
 เมืองอียิปต์และอินเดีย ครั้นเมื่อเสด็จกลับจากราชการนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ครั้นเมื่อทรงพระราชดำริจะจัดการปกครองพระราช
 อาณาเขตให้เป็นการถาวรมั่นคงและเป็นการสะดวกดีในการปกครองนี้ จึงทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้ยกหัวเมืองจากกลาโหมแลกรมท่ามารวมในกระทรวงมหาดไทย แบ่งพระ
 ราชอาณาเขตเป็นมณฑล จัดการปกครองรักษาเป็นแบบอย่างทั่วไปทุกแผนก พระเจ้านอง
 ยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพได้ทรงรับจัดการแบบอย่างปกครองทั้งปวงซึ่งเป็นการใหญ่
 ยิ่งยากที่จะสำเร็จได้อาศัยพระสติปัญญาอันสุขุมคัมภีรภาพ แลพระอุตสาหนั้นทวีวีรอันแรงกล้า
 ประกอบด้วยการศึกษาแบบอย่างแลความเป็นอยู่ทั้งภายในแลภายนอกออกไปถวายพระสติ
 ปัญญาบริวารองเลือกพัน ทั้งมีความซื่อตรงดำรงในความสัตย์สุจริต มิได้หนีไปในอคติทั้งปวง
 ควรยกย่องว่า เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เริ่มจัดตั้งการกระทรวงไครกรมใด ก็
 สามารถที่จะจัดการฉลองพระเดชพระคุณให้สำเร็จเป็นคุณมั่นคงยั่งยืนเป็นหลักฐานแบบอย่าง
 ได้ตั้งพระราชประสงค์ทุกหน้าที่มา เป็นเหตุให้เจริญพระเกษานภาพ แลเป็นความสุขแก่
 ประชาชนทั่วพระราชอาณาเขต นับว่าเป็นความชอบพิเศษยิ่งใหญแลมีพระหฤทัยจงรัก
 ภักดีต่อไต่ฝ่าละอองธุลีพระบาทสนิทชิดชอบพระราชอัชฌาทรย์ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินประ
 พาสแห่งใดทั้งในพระราชอาณาเขตแลนอกประเทศ ก็ได้ตามเสด็จพระราชดำเนินแลจัดการ
 ทั้งปวงเพื่อให้เป็นที่ยิ่งพระสำราญ และเป็นการสะดวกแก่ทุกครั้ง เป็นที่ไว้วางพระบาท
 หฤทัยอันสนิท เมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศยุโรปได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้เป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างประเทศองค์เดียวพระ
 องค์หนึ่ง มีพระอัชฌาทรย์มั่นคงยั่งยืน แลมีไมตรีอารีทั่วไปในประมุขชน ประกอบทั้งความ

สามารถในราชกิจตั้งพรรณามาแล้วนั้น จึงทรงพระราชดำริเห็นสมควรที่จะยกขึ้นเป็นองค์
เจาต่างกรมผู้ใหญ่

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนพระเจ้านองยาเชอ กรมหมื่น
ดำรงราชานุภาพขึ้นเป็นพระองค์เจาต่างกรมผู้ใหญ่ มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า
พระเจ้านองยาเชอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ นาคนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราช
กำหนด อย่างพระองค์เจาต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จึงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ
สุข พล ปฏิภาณคุณสารสมบัติ สรรพสิริ สวัสดิพิพัฒนามงคล วิบูลย์คุณผล ชนสารสมบูรณ์ อุดม
เกียรติยศเคษานุภาพทุกประการ

ให้ทรงเลื่อนเจากรม เป็นหลวงดำรงราชานุภาพ ถือศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นขุนปราบรพล ถือศักดินา ๔๐๐

สมุหบาช ชี้ คองเป็นหมื่นสกลคณารักษ์ ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ผู้ที่ใดเลื่อนตำแหน่งคองตำแหน่งยศนี้ ทำราชการในหลวงแลในกรมตามอย่าง
ธรรมเนียมเจากรม ปลัดกรม สมุหบาชชี้ในพระองค์เจาต่างกรมทั้งปวงสืบไป ขอให้มีความสุขสวัสดิ
เจริญเทอญ

คำประกาศเลื่อนกรมหลวงดำรงราชานุภาพเป็นกรมพระดำรงราชานุภาพ

คุณมัสตุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอศิศภาค ๒๔๕๕ พรรษา กาลปรดิยุบัน จันทรโคจร
วราหสัมพัศสร กรรติกมาส กาทปักษ์ ฤทธิธิโสรวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๓๐
พฤศจิกายนมาส เอกาทสมสุรทิน โดยกาลนิยม

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
พระราชดำริว่า พระเจาบรมวงศ์เชอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เป็นพระอนุชาผู้เป็นที่
ทองพระราชอัชฌาภริยไว้วางพระราชหฤทัย แห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัวพระองค์ ๑ มีพระคุณวิเศษต่าง ๆ เป็นอเนกประการ คงปรากฏอยู่ในประกาศรับพระ
สุพรรณบัฏตั้งและเลื่อนกรมทั้ง ๒ ครั้งนั้นแล้ว แต่บัดนี้เมื่อทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระ
ทรวงมหาดไทยตลอดมาจนกาลบัดนี้ มีพระหฤทัยเอื้อเฟื้อในสรรพกิจอันเกี่ยวข้องของควยการ
ปกครอง ทำนุบำรุงประธาราษฎร์ใหม่ด้วยความมาตุฯ แลบ้านเมืองราบคาบสมดังพระบรมราช

ประสงค์ ใชวว่าจะเพียงแต่ทรงระวางราชการให้คงอยู่เท่าที่ใดเคยกระทำมาแล้วเท่านั้นก็
 หามิได้ ยังทรงพระอุทิศสาคำริกรงานเพื่อให้เป็นผลเจริญรุ่งเรืองขึ้นตามที่สมควรจะจัด
 ไปได้ แต่มีใชวว่าจะทรงปฏิบัติราชการแก่เฉพาะที่มีมาในสวนกระทรวงมหาดไทยฝ่ายเดียว
 เท่านั้น ยังได้รับราชการจรเป็นครั้งคราวในแผนกต่าง ๆ ทั้งเป็นมนตรีที่พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าหลวงทรงพอพระราชหฤทัยศรีปรักษากิจการทั่วไป นอกจากนี้ยังได้ทำราชการ
 ซึ่งนับว่าเป็นส่วนในพระองค์ควยอีกเป็นหลายประการ เช่นจัดวางกำหนดเสด็จพระราชดำ
 เนินประพาส ณ ที่ต่าง ๆ และตามเสด็จพระราชดำเนินไปในกระบวน เอาพระทัยใส่ดูแล
 ใให้การประพาสเป็นไปโดยสะดวกเรียบร้อยดังนี้เป็นคน

ราชการทั้งส่วนที่เป็นราชการแผ่นดินแลราชการในพระองค์กรมหลวงดำรง
 ราชานุภาพได้ทรงปฏิบัติมาแล้วในรัชกาลก่อนอย่างใด ครั้นมาในรัชกาลปรตยุบันนี้ก็ยังคง
 ทรงปฏิบัติอยู่เช่นนั้นควยความจงรักภักดี ทั้งเอาพระทัยใส่ในการศึกษาช่างนักและในสิ่งซึ่ง
 ทรงเห็นว่าจะเป็นคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง ได้ทรงช่วยสนองพระเดชพระคุณโดยเต็ม
 พระทัยเพื่อการดำเนินไปไคไคแลเร็วทันพระบรมราชประสงค์ เช่นการโรงเรียนข้าราชการ
 พลเรือนกับการจัดตั้งเสือป่าแลลูกเสือในหัวเมืองเป็ญตัวอย่าง มีพระอักษรวิชัยอันสุขุมรอบ
 คอบ กอปรควยสติปัญญาอุศสาหวิริยภาพ ทั้งตั้งพระองค์ไว้ในที่อันสมควรต่อชนทุกชั้น สมควร
 ที่จะไคเลื่อนอิสริยยชขึ้นเป็นตางกรมผู้ใหญ่อันควร เคารพทอไปไค

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้เลื่อน พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงดำรง
 ราชานุภาพขึ้นเป็นกรมพระมีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมพระยาคำรงราชานุภาพ อีสริยลาภคินทรสยามพิพิคินทรวโรปกกรมโหฬารราชกฤตยา
 นุสร อาทรรประพาสการสวัสดิการรัตนปัญญาศึกษาพิเศษ นรินทราชิเบคกรมวงศอภิสัย ศรีรัตน
 ศรียศคุณธาดา อุดมเคชาานุภาพพิตร นาดนนาม ไททรงศักดิ์คินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนด
 อยางพระองค์เจตางกรม ในพระบรมมหาราชวัง จึงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข
 พล ปฏิภาณ คุณสาร สมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลวิบูลย์คุณผลสากลเกียรติยศ เคชาานุภาพ
 มโฬาร ทุกประการ

- ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นพระดำรงราชานุภาพ ถ้อยศักดิ์คินา ๘๐๐
- ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นหลวงปราบบรรพลา ถ้อยศักดิ์คินา ๖๐๐
- ให้ทรงเลื่อนสมุหบาเยี เป็นขุนสกลคณารักษ์ ถ้อยศักดิ์คินา ๔๐๐

ให้ผู้นั่งไต่เลือนบรรดาศักดิ์ขึ้น ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียมเจ้ากรม ปลัดกรม สมุหนายก ในพระองค์เจ้าต่างกรมสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ์เทอญ

คำประกาศเลื่อนกรมพระคำรังราชานุภาพเป็นสมเด็จกรมพระยาคำรังราชานุภาพ

คุณมีศักดิ์ พระพุทธศาสนกาล เป็นอติภาค ๒๔๗๒ พรรษาปัจจุบันทันสมัย สรรบสมพัตสร พุทธจิกายนมาศ อัสตมสุรทิน ศุกรวาร โดยกาลปริเฉท

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระคำรังราชานุภาพเป็นพระบรมวงศ์องค์หนึ่งซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงฝึกสอนรัฐประศาสน์นโยบายและสามารถรับราชการสนองพระเดชพระคุณไต่ตั้งพระราชหฤทัย ในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ จนถึงได้เป็นเสนาบดีตำแหน่งสำคัญมาตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงยกย่องพระสติปัญญาและพระวิริยะอุตสาหะ กับทั้งพระอัธยาศัยที่ซื่อตรงดำรงสัตย์สุจริตปรากฏอยู่ในประกาศตั้งกรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ และประกาศเลื่อนกรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ นั้นแล้ว

ถึงรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงยกย่องว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระคำรังราชานุภาพได้ทรงปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงมาอย่างไต่ ทรงปฏิบัติต่อพระองค์อย่างนั้นด้วยความจงรักภักดี สมควรเป็นพระราชวงศ์ผู้ใหญ่อันควรเคารพ คึงแจ้งอยู่ในประกาศเลื่อนกรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ อีกครั้งหนึ่ง แต่ในรัชกาลที่ ๖ นั้น เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระคำรังราชานุภาพได้ทรงรับราชการเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแต่รัชกาลที่ ๕ สืบมาได้ถึง ๒๓ ปี อ่อนพระกำลังลงจนเกิดอาการประชวร รู้สึกพระองค์ว่าจะไม่สามารถทำราชการหนักในตำแหน่งสำคัญให้เรียบร้อยไต่ตั้งแต่ก่อน จึงกราบบังคมทูลขอเวรคืนตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชปรารภถึงความชอบความดีที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระคำรังราชานุภาพ ได้มีมามากแต่หนหลัง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีที่ปรึกษาแล้วดำรงสมอบพระราชประสงค์ให้ทรงอำนาจการ จัดหออพระสมุคสำหรับพระนคร อันทรงพระราชดำริว่าเป็นการสำคัญสำหรับบ้านเมือง แต่ไม่การหนักเกินพระกำลัง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระคำรังราชานุภาพก็รับ

สนองพระเดชพระคุณ ไททรงพระอุทิศสำหรับรวมตรวจคนเรื่องโบราณคดีและวรรณคดีต่าง ๆ แสดงให้ปรากฏแพร่หลาย ทั้งทรงพระนิพนธ์หนังสือขึ้นไว้เป็นแบบฉบับก็หลายเรื่อง เป็นปัจจัยให้เจริญความนิยมในการพิมพ์หนังสือแจกวิชาความรู้ เป็นประโยชน์แก่มหาชนสืบมาจนบัดนี้ ครั้นเมื่อหลายพรรษา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริสรวนใหญ่กลับเข้าทรงรับราชการเป็นกรรมการสภาการคลังและกรรมการทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นเสนาบดีประจำตำแหน่งอีกในกระทรวงมรุชาคร ต่อئ้นมาโปรด ฯ ให้เป็นกรรมการองคมนตรีตรวจงบประมาณแผ่นดินด้วย อนึ่ง ในคราวเมื่อเสด็จพระราชดำเนินจากพระนครและโปรด ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมาเป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครนั้น ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงศ์เชอ กรมพระดำรงราชานุภาพเป็นที่ปรึกษา ครั้นต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมาทิวงคตแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับพระราชภาระเป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครในตอนปลายรัชกาลที่ ๖ พระเจ้าบรมวงศ์เชอ กรมพระดำรงราชานุภาพก็ไต่ทรงรับตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาเช่นเดียวกัน เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบตระหนักในพระปรีชาสามารถของพระเจ้าบรมวงศ์เชอ กรมพระดำรงราชานุภาพ แต่ในคราวที่ทรงรวมราชการด้วยกันนั้น

ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อทรงพระราชดำริตั้งอภิรัฐมนตรีสภาจึงทรงเลือกพระบรมวงศ์เชอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เป็นอภิรัฐมนตรีพระองค์หนึ่ง ไต่ทรงปฏิบัติราชการในหน้าที่อันสำคัญด้วยพระปรีชาสุตสาหและความซื่อตรงจงรักภักดี เป็นกำลังในราชกิจสืบมาจนบัดนี้

อนึ่ง หอพระสมุดสำหรับพระนครนั้น เมื่อถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ ทรงพระราชดำริว่าเจริญเป็นหลักฐานมั่นคงแล้ว สมควรที่จะขยายการให้เกิดประโยชน์ออกไปถึงแผนกอื่น ๆ อันเป็นเครื่องอนุเคราะห์วิชา จึงโปรด ฯ ให้ตั้งราชบัณฑิตยสถานมีแผนกวรรณคดี โบราณคดี และศิลปากรบำรุงวิชานั้น ๆ ใหญ่เรื่องยิ่งขึ้นและทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เชอ กรมพระดำรงราชานุภาพเป็นตำแหน่งนายกในสถานนั้น ก็สามารถยังประโยชน์ให้เกิดแก่วิชาในแผนกต่าง ๆ เป็นอันดีมาคั้งพระราชประสงค์และเป็นการเพิ่มพูนเกียรติยศของบ้านเมืองด้วยอีกสถานหนึ่ง

นอกจากพระเกียรติคุณซึ่งได้พรรณามา ยังควรยกย่องว่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ซึ่งคุณเคยราชการจะหาผู้เหมาะสมเหมือนได้โดยยาก เพราะได้ทรงปฏิบัติราชการในตำแหน่งสำคัญมาช้านานนับถึง ๓ รัชกาล และได้ทรงทำคุณประโยชน์แก่ราชการบ้านเมืองมาเป็นอันมาก แม้เจริญพระชนมายุยิ่งชราแล้ว ก็มิได้หย่อนพระวิริยะยังทรงอุตสาหสนองพระเดชพระคุณด้วยความจงรักภักดีแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเวลานี้ก็นับว่าเป็นพระบรมวงศุ์ใหญ่พระองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นหลักราชการและเป็นที่ยอมรับของพระราชกฤษฎีกา ทั้งเป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งหลายทั่วไปเป็นอันมาก สมควรจะเลื่อนพระเกียรติยศฐานันดรศักดิ์ให้สูงสมกับที่เป็นพระบรมวงศ์อันทรงพระคุณพิเศษ

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบันฑูรสุรสิงหนาทดำรงสั้งให้เลื่อน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เป็นสมเด็จพระยามหาวชิราวุธ มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อีสริยลาภคินทร สยามพิณินทรวโรปการ มโหฬารวิบุลยคุณ ปิยมหาราชวรานุศิษฏ์ ไทศาลราชกฤตยการ โบรมาศคคีประวัติศาสตรโกศล คัมภีร์นิพนธ์นฤกตปัญญา ราชบัณฑิตวิธานนิตยธรรม สมรรถศึกษา ภาวณปิยวาที ชันติสัสตยศรีสุจริตธาดา วิมลรัตนปัญญาอาชวาศรัย พุทธาทิไตรสรณาทร พิเศษคุณภรณ์ธรรมิกนารถพิศร นาคนาม ไททรงศักดิ์นา ๓๕๐๐๐ เป็นพิเศษ ในตำแหน่งพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติสรรพรสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล วิบุลยคุณผลเกียรติยศ อีสริยศักดิ์เคษานุภาพมโหฬารทุกประการ

- ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นพระยาดำรงราชานุภาพ ถือศักดินา ๑๐๐๐
- ให้ทรงเลื่อนปลัดกรม เป็นพระปราบปรพล ถือศักดินา ๕๐๐
- ให้ทรงเลื่อนสมุหบัญชี เป็นหลวงสกลคณารักษ์ ถือศักดินา ๕๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้เลื่อนตำแหน่งยศทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวงและในกรมตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบัญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญ เทอญ.

ผนวก ข.

ตัวอย่างพระนิพนธ์ ธิบายในหนังสือปัญญาสชาดก

หนังสือปัญญาสชาดกนี้ คือประชุมนิทานเก่าแก่ที่เล่ากันในเมืองไทยแต่โบราณ ๕๐ เรื่อง พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่รวบรวมแต่งเป็นชาดกไว้ในภาษามคธ เมื่อพระพุทธศักราชประมาณราวในระหว่าง ๒๐๐๐ จน ๒๕๐๐ ปี อันเป็นสมัยเมื่อพระพุทธเจ้าประสูตินี้พากันไปเล่าเรียนมาแต่ลังกาทวีป มีความรู้ภาษามคธแตกฉาน เอาแบบอย่างของพระภิกษุสงฆ์ในลังกาทวีป มาแต่งหนังสือเป็นภาษามคธขึ้นในบ้านเมืองของตน แต่งเป็นอย่างอรุณกถาธรรมชาดก เช่นคัมภีร์มัจจุลคัตถิณีเป็นต้นบาง แต่งเป็นเรื่องสาสน์ประวัติ เช่นคัมภีร์ชินกาลมาลินีเป็นต้น ตามอย่างเรื่องมหาวงศ์พงศาวดารลังกาบาง แต่งเป็นชาดก เช่นเรื่องปัญญาสชาดกนี้ เอาอย่างนิบาตชาดกบาง โดยเจตนาจะบำรุงพระศาสนาให้ถาวร และจะให้หนังสือซึ่งแต่งนั้นเป็นหลักฐานมั่นคงควยเป็นภาษาเดียวกับพระไตรปิฎก แต่หนังสือปัญญาสชาดกนี้เห็นจะแต่งในตอนปลายสมัยที่กล่าวมา เพราะความรู้ภาษามคธสูญรามลงไม่ถึงหนังสือแต่งขึ้นก่อน

หนังสือปัญญาสชาดกนี้คนฉบับเดิมเป็นคัมภีร์ใบลาน จำนวนรวม ๕๐ ผูกควยกัน เคียนขึ้นเห็นจะมีอยู่แต่ในประเทศไทย กับที่เมืองหลวงพระบางแลที่กรุงกัมพูชา ที่อนทามิไม มีเรื่องราวปรากฏว่าเคยโคฉับไปถึงเมืองพม่าครั้งหนึ่ง พม่าเรียกว่า "เชียงใหม่ปัทมาส" แต่พระเจ้าแผ่นดินพม่าองค์ใดองค์หนึ่งคาร์สว่า เป็นหนังสือแต่งปลอมพระพุทธวจนะสั่งให้เผาเสีย ในเมืองพม่าจึงมีใครหนังสือปัญญาสชาดกเหลืออยู่ คำที่ควาแต่งปลอมพระพุทธวจนะนั้น เพราะพระเจ้าแผ่นดินพม่าองค์นั้นหลงเชื่อว่าหนังสือนิบาตชาดกหรือที่เรารู้จักกันในภาษาไทยว่า "เรื่องพระเจ้าहारอยหาธิบชาติ" เป็นพระพุทธวจนะ ซึ่งที่แท้หาเป็นเช่นนั้นไม่ ความจริงเป็นดังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชนิพนธ์ไว้ในพระราชนิพนธ์คำนำหนังสือนิบาตชาดกภาคต้น ซึ่งโปรดฯ ให้พิมพ์เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ว่าเรื่องนิบาตชาดกนั้นคงเป็นนิทานที่เล่ากันในพื้นเมือง มีมาแต่ก่อนพุทธกาลชานาน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ ทรงยกเอาเรื่องนิทานมาแสดงเป็นอุปมาในพระธรรมเทศนาเนื่อง ๆ ก็ ธรรมดาในเรื่องนิทานย่อมต้องมีตัวดีแลตัว

ชั่ว ตัวดีจะเป็นคนก็ตาม จะเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ตาม ย่อมเรียกว่า "มหาสัตว์" มาเกิด สมมติขึ้นต่อภายหลังพระพุทธรูปกล่าวมหาสัตว์ในเรื่องชาดกนั้น คือพระพุทธรูปเจ้าในอดีตกาล ครั้นเมื่อมาตบแต่งรอยกร่องพระไตรปิฎกกันในชั้นหลัง ๆ ผู้แต่งประสงค์จะปลุกศรัทธาให้ มั่นคงความความเชื่อถือของตน จึงแต่งประชุมชาดก ประหนึ่งว่าพระพุทธรูปองค์ใดทรงแสดง ไฉนชัดเจน ความมหาสัตว์นั้น ๆ มาเกิดเป็นพระพุทธรูป และบุคคลหรือสัตว์อันนั้น ๆ มา เป็นผู้นั้นผู้นี้ในปัจจุบันชาติรูป เรื่องชาดกจึงเป็น เช่นปรากฏอยู่ในหนังสือนิบาตชาดก เพราะความ เป็นดังอธิบายมานี้ ที่พระสังฆราชเชียงใหม่เอานิทานในพื้นเมืองแต่งเป็นชาดก เป็นแต่ แต่งตามแบบอย่างหนังสือเก่าซึ่งพระคณาจารย์ใดแต่งมาแต่งงอนหาได้ตั้งใจจะหลอกลวงผู้หนึ่งผู้ใดว่าเป็นพุทธรูปจะไม พมา พระเจ้าแผ่นดินพม่าหากเขาพระทัยลงไปเอง

ต้นฉบับหนังสือปัญญาสชาดกที่มีอยู่ในสยามประเทศนี้ ไม่มีครบบริบูรณ์ ๓ แห่ง ใหญ่ ๆ มาชานาน แม่หนังสือฉบับหอหลวงซึ่งใครมาไว้ในหอพระสมุดสำหรับพระนครก็ไม่มี ครบบริบูรณ์ กรรมการหอพระสมุดฯ ได้พยายามสืบหาฉบับที่ขาดมาหลายปี ไม่ได้ฉบับ มาแต่ครึ่งซีกบ้างใครมาแต่ครึ่งซีกบ้าง เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้มาจากวัดประทุมคงคาอีกตอนหนึ่ง รวบรวมเข้ากันจึงได้ฉบับครบบริบูรณ์เมื่อใน พ.ศ. ๒๔๖๖ การที่จะพิมพ์หนังสือปัญญาสชาดก เป็นพระประสงค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ เมื่อยังเสด็จดำรงตำแหน่ง สภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร ได้ทรงพระอุทิศสาธุะแปลเรื่องสมุทโฆษ อันเป็นนิทาน เรื่องตนปัญญาสชาดกไว้เรื่องหนึ่ง แต่เขาใจว่าคงจะเป็นเพราะเมื่อทรงแปลแล้วจึงทราบ ว่าต้นฉบับหนังสือปัญญาสชาดกที่มีอยู่ในหอพระสมุดฯ บกพร่องไม่สามารถจะพิมพ์ให้ตลอด เรื่องได้ในสมัยนั้น จึงได้ทรงยังอยู่เพียงนั้นครั้นมาเริ่มพิมพ์ในคราวนี้ จึงได้เอาเรื่องสมุทโฆษ ซึ่งกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ได้ทรงแปลได้พิมพ์เป็นเรื่องตนในภาคที่ ๑ ซึ่งพิมพ์ไปแล้วเมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้แก้ไขบางเล็กน้อย เช่นเพิ่มเติมคำถกลงให้เป็นรูปเดียวกับนิบาตชาดกซึ่งหอพระสมุดฯ ได้พิมพ์นั้นเป็นต้น

นิทานในปัญญาสชาดก เป็นนิทานที่ไทยเรารูกันอยู่ชุกชุกหลายเรื่อง เช่น เรื่องสมุทโฆษ เรื่องพระศุนนางมโณครา เรื่องสังข์ทอง เรื่องพระรถเสน แต่เรื่องควาวี เป็นต้น การที่เอาหนังสือปัญญาสชาดกมาแปลพิมพ์ในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์สอบสวนให้

รวานิทานเหล่านั้น เรื่องที่เขาเล่ากันแต่โบราณเป็นอย่างไร ที่เอามาแต่งเป็นโคลงฉันทฉลบทละคร เอามาแก้ไขเสียอย่างใดบ้าง แลให้รู้เรื่องนิทานเก่าแก่ของประเทศนี้ ซึ่งมีใครปรากฏในท้องถิ่นอีกหลายเรื่อง จึงเชื่อว่าหนังสือมนุษยศาสตร์จะเป็นของที่พอใจนักเรียนทั้งปวง

คำกราขานภาพ.

ผนวก ค.

ระเบียบการกรมศิลปากร เรื่องการพิทักษ์รักษาและการ
คนควาใน "หอสมุดคำกราขานภาพ"

เนื่องจากหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ศิริกุล ทายาทสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำกราขานภาพ มอบสมุดหนังสือและเอกสารทาง ๆ อันเป็นสมบัติส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำกราขานภาพให้แกชาติ, รัฐบาล จึงจัดตั้งเป็นหอสมุดโดยเอกเทศขึ้นในกรมศิลปากร เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสศึกษาค้นวิชาหาความรู้ต่อไป และขนานนามว่า "หอสมุดคำกราขานภาพ" เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้น

ด้วยเหตุที่หอสมุดคำกราขานภาพ มีสมุดหนังสือและเอกสารที่สำคัญอันเป็นของหายาก และเป็นสมบัติคนค่าอยู่มาก สมควรจะมีการพิทักษ์รักษาเป็นพิเศษมิให้เป็นที่อันตรายสูญหายไป กรมศิลปากรจึงวางระเบียบการพิทักษ์รักษาและภาคคนวิชาในหอสมุดคำกราขานภาพไว้ดังต่อไปนี้

การพิทักษ์รักษา

๑. ให้มีกรรมการสำหรับพิทักษ์รักษาหอสมุดคำกราขานภาพคณะหนึ่ง ประกอบด้วยบุคคลในตระกูลศิริกุล ๒ ท่าน และข้าราชการกรมศิลปากร ๓ นาย เป็นกรรมการ ซึ่งจะได้นำคำสั่งกรมแต่งตั้งขึ้น

๒. กรรมการคณะมนตรีมหาเทพทศรึกษาหอสมุดและสมบัติหนังสือ ซึ่งคณะกรรมการ
ในพระพิเนตกรรม ๕ พระองค์ ได้พร้อมกันยกให้หอสมุดแห่งนี้และมีหน้าที่พิจารณาการ
ใช้จ่ายเงินทุนของหอสมุดแห่งนี้ด้วย เพื่อกำหนดโครงการและคนมีอำนาจที่จะตรวจตรา
กิจการในหอสมุด และบัญชีเงินใดทุกเมื่อ

๓. กรรมการมีอำนาจว่ากล่าวตักเตือนเจาหน้าห้องประจำอยู่ในหอสมุดแห่งนี้
ใด ในกรณีที่มีการเห็นว่าการผิดการณของเจาหน้าห้องนำมาซึ่งความเสื่อมเสียหรือเป็น
อันตรายแก่เกียรติหรือสมบัติในหอสมุด แต่ถาเป็นเรื่องเสียหายมากให้กรรมการแจ้งต่อ
อธิบดีกรมศิลปากร เพื่อกำเนินการทางระเบียบวินัยต่อไป

๔. กรรมการมีหน้าที่แนะนำให้กรมศิลปากรวางระเบียบหรือปฏิบัติการอย่างไร
ให้กว้างและเชิดชูให้หอสมุดนี้มีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป

๕. การประชุมของคณะกรรมการให้เป็นไปโดยฉะยาศัย สุกแต่กรรมการจะเห็น
สมควร ก็นัดหมายประชุมกัน

กาศนวิชาในหอสมุดคำรงราชานภาพ

๖. ประชาชนทั่วไปมีสิทธิ เข้าไปทำการคนวิชาในหอสมุดแห่งนี้ได้ แต่ต้องอยู่
ในระเบียบต่อไปนี้

๗. ผู้ที่จะ เข้าไปทำการคนวิชาในหอสมุดคำรงราชานภาพ จะต้องขอบัตรทำ
การคนวิชาจากเจาหน้าห้องก่อน แลวนำไปยื่นต่อเจาหน้าห้องที่เฝ้าประตู จึงเขาไปได้

๘. ผู้ทำการคนวิชา ต้องการดูหรือตรวจสอบหนังสือเรื่องใด ให้แจ้งแก่เจา
หน้าห้องเพื่อเจาหน้าห้องจะคอยให้ ถ้าจำเป็นเจาหน้าห้องอาจนัดให้มาดูหรือตรวจสอบหนังสือ
ที่ต้องการในวันอื่นตามสมควรแก่เวลาก็ได้ ห้ามมิให้ไปหยิบตนเองโดยลำพัง

๙. ผู้ทำการคนวิชาต้องนั่งอ่านในที่ ๆ เจาหน้าห้องจัดให้ในหอสมุดเท่านั้น จะนำ
ออกไปจากห้องที่จัดไว้ให้สำหรับอ่านหนังสือไม่ได้

๑๐. ผู้ที่เข้าไปในหอสมุดคำทรงราชานุภาพต้องรักษาภิรยามารยาทให้เรียบร้อย หมิ่นมิให้ตกคยหรือส่งเสียงอื้อฉาวจนเป็นที่รบกวนรำราชูแก่ผู้อื่นในหอสมุด ผู้ที่มารยาทไม่เรียบร้อยหรือส่งเสียงรบกวนผู้อื่น เจาหนาทมีอำนาจเชิญให้ออกไปจากหอสมุดได้

๑๑. ห้ามมิให้ใครนำหนังสือในหอสมุดคำทรงราชานุภาพออกไปจากหอสมุดเป็นอันขาด เพื่อการณถ้ามีเหตุอันควรให้ส่งสยว่าผู้เข้าไปในหอสมุดนี้จะนำหนังสือออกไป เจาหนาทที่เฝ้าประตูมีอำนาจขอตรวจคนได้

๑๒. ห้ามมิให้เจาหนาทอนุญาตให้ใครนำหนังสือในหอสมุดคำทรงราชานุภาพออกไปนอกหอสมุดเป็นอันขาด หากเจาหนาทผู้ใดฝ่าฝืน จะถือว่าผิดวินัยร้ายแรง

๑๓. ตามปกติการนำหนังสือใด ๆ ในหอสมุดคำทรงราชานุภาพออกไปนอกหอสมุดพึงถือว่าเป็นการห้ามเด็ดขาด แต่ตามความจำเป็น เช่น ทางราชการขอยืมหรือมีกิจธุระอย่างอันซึ่งคณะกรรมการพิทักษ์รักษาหอสมุดเห็นวาคควรให้ยืม ธิบดีกรมศิลปากรอาจพิจารณาอนุญาตให้ยืมไปได้ ค่าอนุญาตของอธิบดีให้ทำเป็นลายลักษณ์อักษร และให้ระบุกำหนดวันส่งคืนไว้ในใบอนุญาตด้วย ใบอนุญาตดังกล่าวนี้ให้เจาหนาทประจำหอสมุดคำทรงราชานุภาพรักษาไว้ เมื่อถึงกำหนดเวลาส่งคืนผู้ยืมยังไม่ส่งคืน เจาหนาทหอสมุดจะทองคำเงินการเร่งรัดให้คืนหนังสือคืนมาโดยด่วน

๑๔. ไทกองบรรณคดีเป็นเจาหนาทประจำหอสมุดคำทรงราชานุภาพ และให้มีอำนาจออกกฎข้อบังคับอันเป็นส่วนปลีกย่อยโดยไม่ขัดต่อระเบียบการใด ในเมื่อังกรับอนุมัติจากกรมศิลปากรแล้ว ให้ใช้ระเบียบดังกล่าวนี้ตั้งแต่วันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๐

ระเบียบให้ไว้ ณ วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๐

(ลงนาม) อนุমানราชัน

อธิบดี

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

กลอนจารึกแต่งแต่งประทีปที่บางปิ่นเมืองจันทบุรีภาคพิเศษในรัชกาลที่ ๕

พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๔

คำกลอนบรรยายกรรม เทียบควยแก้ว กช พระนคร โรงพิมพ์โสภณ

พิพรรฒธนากร ๒๔๖๔

จดหมายหลวงอุคมสมบัติ พิมพ์ครั้งที่ ๒ พระนคร โรงพิมพ์ไทย ๒๔๘๕

จักรกฤษณ์ นรนิติคฤงการ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาควา-
รราชานุภาพกับกระทรวงมหาดไทย พระนคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์ ๒๕๐๖

เชเคตส์, ยอช ประชุมจารึกสยาม ภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัย พระ

นคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๗

คำรพระราชานุภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา กรมฉะยิรบาลพะมานับเป็น

ลัทธิธรรมเนียบภาคที่ ๒๖ พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๔๗๕

----- คำแปลปรากฏาเรื่องคดีของฝรั่งเข้ามาเมืองไทย

พระนคร โรงพิมพ์ศรีหงส์ ๒๔๗๒

----- ความทรงจำ พระนคร สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย

๒๕๐๖

คำกราชานุญาต, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกล-
บ้าน พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๐๕

_____ จดหมายเหตุเรื่องเสด็จประพาสต้นครั้งแรก พระนคร
โรงพิมพ์คุณากร ๒๔๖๕

_____ ตำนานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สยาม พระนคร โรง
พิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๘

_____ ตำนานพระพุทธเจดีย์ พระนคร โรงพิมพ์ไทยพิทยา
๒๔๕๐

_____ ตำนานพระปริต พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
๒๔๗๒

_____ ตำนานเรื่องสามก๊ก พระนคร โรงพิมพ์โครงการ
พัฒนาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๐๔

_____ ตำนานเครื่องมโหรีปี่พาทย์ ม.บ.ท. ๒๔๗๓

_____ ตำนานพระพุทธเจดีย์ พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์
๒๔๕๐

_____ ตำนานเรือรบไทย พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒ-
ธนากร ๒๔๖๗

_____ ตำนานการเกษตรทหาร พระนคร โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม
๒๔๕๕

คำทรงราชานุกาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา คำน่านเรืองลครอิเหนา
พระนคร โรงพิมพ์ไทย ๒๔๖๔

_____ คำน่านวังหน้า พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
๒๔๖๑

_____ คำน่านเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น พระนคร โรง
พิมพ์ไทย ๒๔๖๐

_____ และคนอื่น ๆ คำน่านหอพระสมศ หอพระมณฑิเยียร -
ธรรม หอวชิรญาณ หอพุทธศาสนสังคหะและหอสมศสำหรับพระนคร
พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๕๕

_____ คำน่านเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงทำยุทธ -
หัตถ์กับพระมหาอุปราชหงสาวดี เมื่อปีมะโรง จุลศักราช ๕๕๔ พ.ศ.
๒๑๓๕ บ.ป.ท. ๒๔๕๖.

_____ เที่ยวตามทางรถไฟ พระนคร โรงพิมพ์ศรีนคร
๒๔๕๘

_____ นิทานโบราณคดี พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์
๒๔๘๓

_____ นิทานเรื่องเลี้ยงเด็ก พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิ-
พรรฒธนากร ๒๔๖๓

_____ ประชุมเรื่องเบ็ดเตล็ด ๓ เรื่อง คือเรื่องการให้พร

เทศกาลพระบาทและอธิบายเรื่องเจ้าคุณประคูน พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๕

ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด ภาค ๑ พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๕๐

ประชุมนิทานกระทุ พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๔๕๖

ประชุมบทโหรกับอธิบายตำนานมโหร ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๗๑

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๗ เรื่องตำนานการเล็ก
บอนเบี้ยและเล็กหอย พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๓

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๓ เรื่องตำนานการเกณฑ์
ทหารกับเรื่องตำนานกรมทหารราบที่ ๔ พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๔

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๕ เรื่องสถานที่และวัตถุ
ซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๔ พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๕

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๖ เรื่องตำนานวังแก้ว
พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๖

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ เรื่องตำนานเมืองระนอง
พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๗๑

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยามกุฎราชกุมาร ประมวลคำอธิบายทางนิติศาสตร์
พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๓๗

ประวัติเจ้าจอมมารคัทธิม กับสภาสตรีทุกคณะสอน-
บุตร พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๔๑

ประวัติสังเขปแห่งการจัดการศึกษาปรัทยันแห่ง-
ประเทศสยาม ภาคที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๕๑๕) พระนคร โรง
พิมพ์พระจันทร์ ๒๕๔๐

ประวัติบุคคลสำคัญ พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์
๒๕๔๓

ประวัติอาจารย์ พระนคร โรงพิมพ์เคลิเมนต์
๒๕๓๔

ประวัติอธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ พระนคร โรงพิมพ์
พระจันทร์ ๒๕๔๖

ประวัติสุนทรภู่ พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒ-
ธนากร ๒๕๓๕

ประวัติสมเด็จพระยามกุฎราชกุมารบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เมื่อ
ก่อนเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน บ.ป.ท. ๒๕๓๒

พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่าเล่ม ๑ นับเป็นประ-
ชุมพงศาวดารภาคที่ ๖ พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
๒๕๓๑ ๒ เล่ม

ตำราภาษานุกาพ, สมเด็จพระยา พระกวีนิพนธ์ พระนคร อุดม

๒๔๘๗

_____ พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนคร

โรงพิมพ์จำลองศิลป์ ๒๔๕๔

_____ พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ

ยาเทววงศ์วโรปการ พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๖

_____ พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑

พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๔๗๘

_____ พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒

พระนคร โรงพิมพ์ไทย ๒๔๕๕

_____ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕

พระนคร มุद्र์ส่งการพิมพ์ ๒๕๐๓

_____ พระโอรสชาติ ประทานที่โรงเรียนเมืองปัตตานี

เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๒

_____ มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศไทย พระนคร

ทางหุ่นสวนจำกัศิวพร ๒๕๐๔

_____ เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ พระนคร โรงพิมพ์โส

ภณพิพรรฒธนากร ๒๔๘๑

_____ เรื่องตั้งพระราชอาณาเขตใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์

พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๓

เรื่องเที่ยวที่ต่าง ๆ ภาค ๓ เล่าเรื่องเที่ยวเมือง

เพชรบูรณ์ พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๓

เรื่องเที่ยวที่ต่าง ๆ ภาคที่ ๔ ว่าด้วยเที่ยวมณฑล

อุดรแลมณฑลอิสาน พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๓

เรื่องพระร่วง พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๔๘๘

เรื่องสนทนากับนายปลน พระนคร โรงพิมพ์

โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๗๓

เรื่องเที่ยวเมืองพะม่า พระนคร โรงพิมพ์พระ

จันทร์ ๒๔๘๕

และคนอื่น ๆ เรื่องบทกวีร้อยสรวายิต พระนคร

โรงพิมพ์ช่างพิมพ์คัสสังเวช ๒๔๘๐

เรื่องประติษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป

พระนคร โรงพิมพ์การศึกษา ๒๕๐๓

ลักษณะการปกครองของประเทศสยามแต่โบราณ พระ-

นคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๗๑

เล่าเรื่องไปชะวากครั้งที่ ๓ พระนคร โรงพิมพ์

พระจันทร์ ๒๔๘๐

๒๔๘

คำทรงราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา สนทนากับผู้ร้ายปล้น พระนคร
อุคม ๒๔๘๓

_____ อธิบายเครื่องบูชา พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิ-
พรรชุนาคาร ๒๔๗๑

_____ อธิบายเรื่องเครื่องมะโหรีปี่พาทย์ พระนคร
โรงพิมพ์โสภณพิพรรชุนาคาร ๒๔๗๑

_____ อธิบายระยะทางล่องลำน้ำพิงตั้งแต่เมืองเชียงใหม่
จนถึงปากน้ำโพธิ์ พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรชุนาคาร ๒๔๗๖

_____ โอวาทของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย พระนคร
โรงพิมพ์โสภณพิพรรชุนาคาร ๒๔๗๕

_____ ตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยา กับ พระวิจารณ์ของสม-
เด็จพระเจ้า กรมพระยาคำรงราชานุภาพ พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๔๕๓

_____ นริศรานวัตคิวงศ์, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา วิจารณ์ตำนานเสภา พระนคร
โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ๒๕๐๑

_____ และสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ สาสน-
สมเด็จพระ พระนคร ประพาสถน ๒๔๕๔

_____ พระประวัติสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาคำรงราชานุภาพ พ.ศ. ๒๔๐๕ - ๒๔๘๖
พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรชุนาคาร ๒๔๘๓

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขากับคำอธิบายของพระเจ้าบรม
วงศ์เชอ กรมพระกำแพงราชานุภาพ เล่ม ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๒ พระนคร
 โรงพิมพ์ไทย ๒๔๕๗

พูนพิศมัย คีตกุล, ม.จ. พระประวัติลูกเล้า พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์
 ๒๕๐๕

_____ ห้องดำรง พระนคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย-
 ธรรมศาสตร์และการเมือง ๒๔๕๐

มาตุลีเรื่องหนังสือในหอพระสมุทวชิรญาณ ภาคที่ ๑ แผนกบทที่ พระนคร
 โรงพิมพ์ไทย ๒๔๕๘

ประพัฒน์ ศรีณรงค์ พระชีวประวัติและงานของสมเด็จพระยาดำรง
ราชานุภาพ พระนคร อุดมศึกษา ๒๕๐๕

ปรากฏดาเรื่องสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เชอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพและ
พระประวัติลูกเล้า พระนคร คุรุสภา ๒๕๐๖

วิมลวรรณ ทองปรีชา พระประวัติและพระกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เชอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๐๗

ศิลป์ากร, กรม นำชมหอสมุดคำรงราชานุภาพ พระนคร โรงพิมพ์
 การพิมพ์พาณิชย์ ๒๔๕๔

_____ รายชื่อหนังสือพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาคำรง
ราชานุภาพ พระนคร หางหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร ๒๕๐๕

ศิลปิน, กรม เรื่องเฉลิมพระยศเจ้านาย ฉะบับมีพระรูป พระนคร
 โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๗๒

สมุดมัจจุเทศน์ เทียบหอพระสมุคและพิพิธภัณฑสถาน
 สำหรับพระนคร พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๗๒

สมมติอมรพันธ์, สมเด็จพระและสมเด็จพระ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ
เรื่องเที่ยวที่ต่าง ๆ ภาค ๑ พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
 ๒๔๖๑

สุจริต ถาวรสุข หนังสือประกวดเรื่องพระประวัติและงานของสมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ๒๕๐๖ (พิมพ์อักษรสำนวน)

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เรื่องสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ พระนคร
 โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๐๗

อนุমানราชธน, พระยา เมือษาทเจ้าเฝ้าสมเด็จพระ พระนครท โรงพิมพ์
 สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรื ๒๕๐๕

หนังสือคอดชาวราชกรเจ้านาย ๑๑ พระองค์ทรงช่วยกันแต่ง เล่ม ๒
 พระนคร โรงพิมพ์ไท ๒๔๖๖

วารสารภาษาไทย x

เทศาภิบาล ปีที่ ๑ เล่ม ๑ (เมษายน - กันยายน ร.ศ. ๑๒๕)

บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ (๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๕)

▪กฎเสนาบดี เพื่อกำเนนการตามพระราชบัญญัติว่าด้วยสมุค เอกสารและ
หนังสือพิมพ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕" ราชกิจจานุเบกษา ๓๘
(๑๖ มกราคม ๒๔๖๕)

▪ประกาศจัดการหอพระสมุควชิรญาณไว้เป็นหอพระสมุคสำหรับพระนคร
รัตนโกสินทรศก ๑๒๔, " ราชกิจจานุเบกษา ๒๖ (๑๕ ตุลาคม ร.ศ.
๑๒๔)

▪ประกาศตั้งราชบัณฑิตยสภา, " ราชกิจจานุเบกษา ๔๓ (๒๕ เมษายน ๒๔๖๕)

▪ประกาศหอพระสมุควชิรญาณ, " ราชกิจจานุเบกษา ๕ (๔ กันยายน
ร.ศ. ๑๑๑)

▪พระราชบัญญัติกักรรรมสิทธิผู้แต่งหนังสือ, " ราชกิจจานุเบกษา ๑๔
(๑๔ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๐)

▪พระราชบัญญัติว่าด้วยเอกสารและหนังสือพิมพ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕"
ราชกิจจานุเบกษา ๓๘ (๑๖ มกราคม ๒๔๖๕)

รายงานหอพระสมุควชิรญาณสำหรับพระนคร พ.ศ. ๒๔๖๑ - ๒๔๖๓ พระนคร
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๓

หนังสือภาษาต่างประเทศ

Coedes, George. The Vajiranana National Library of Siam Bangkok Time Press, 1924.

Panya Borisut. Etude sur l'oeuvre du Prince Damrong These de Dortorat d'Universite Presentee a la Faculte des Lettres et Science Humaines. 1967.

Sveistrup, Chas S. Catalogue of the books of the Royal Vajirayan Library. Bangkok, 1892.

วารสารภาษาต่างประเทศ

Cartwright, B.O., translator. "The Golden Pavilion of Wat Sai," The Journal of the Siam Society 14, pt.2 (September, 1921)

Crosby, J., translator. Siamese History Prior To The Founding of Ayuddha," The Journal of the Siam Society 13, pt.2 (September, 1919)

Damrong Rajanubhap, Prince. "Ankor from a Siamese point of view," The Journal of the Siam Society 19, pt.3 (January, 1925)

_____ "The Foundation of Ayudhia," The Journal of the Siam Society 1 (August, 1905)

Damrong Rajanubhap, Prince. "Historical Sketch of
Lopburi," The Journal of the Siam Society 5, pt.3
(September, 1908)

_____ "The Introduction of Western Culture in
Siam," The Journal of the Siam Society 20, pt.2
(October, 1926)

_____ "Images of the Buddha," The Journal of
the Siam Society 22, pt.1 (July, 1928)

Frankfurter, O., translator. "The Story of the Records
of Siamese History," The Journal of the Siam Society
11, pt.2 (September, 1915)

Mosel, James N., translator. "A poetic translation from
the Siamese Prince Damrong's Reply in Verse to Rama V,"
The Journal of the Siam Society 47, pt.1 (June, 1959)

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕

เจ้าจอมมารดาชุ่ม รัชกาลที่ ๔

พ.ศ. ๒๓๘๓ - ๒๔๖๖

นายเมือพระชั้นฆากรรมพระตำรงราชานุภาพครบ ๖๐ ปี

กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ

กรม
พล
เรือ
รบ
ม
ร
ร
ร
ร

กรมหลวงดำรงราชานุภาพ

กรมพระดำรงราชานุภาพ

มด

ง

๙

๗

ฉบับที่
มตินทร
ตลัษต
นพฒน
ขอให้
อยู่ชั
งชต
กรม
๕๐๐
เศ
ษา
วร
ถ้ำ

สมเด็จพระเอกาทศรถราชานุภาพ

หน้า

๒๓

๓๓

๓๔

๓๕

๔๒

๔๖

๔๘

๖๖

ลายพระหัตถ์ต้นร่างหนังสือเรื่องความทรงจำ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

ทรงแต่งปาฐกถาที่สามศึกษาอารย

เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิทยบรรณาคาร

พระพิมพ์สมเด็จพระสังฆราช

ของ

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์วิบูลย์กิจ

นางขาง ชินวราด

ณ เมรุวัดธรรมนิกรราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ณ อาทิตย์ที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕

ตำนาน ไต่เครื่องบูชา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ
ทรงเรียบเรียง

พิมพ์ในจารพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรวรฤทธิ
ทรงสัปตมวาร

เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ปีชวด พ.ศ. ๒๔๖๗

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

อธิบายเรื่องเครื่องมะโหรีปีพาทย์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

ทรงพระนิพนธ์

เจ้าจอมสมบุญรัชกาลที่ ๕ พิมพ์ในการปลงศพสนองคุณ

นายช้อย มั่นประเสริฐ ผู้บิดา

ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ทำฉาปนกิจ

ที่สถานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อขีมะโรง พ.ศ. ๒๔๗๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

๒๕

บัญญัติเรื่องหนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณ

ภาคที่ ๑ แผนกภาพ พ. ศ. ๒๔๕๗

กรรมการหอพระสมุดฯ สำหรับพระนคร

พิมพ์โดยพิมพ์ไทย โรงงานพระราชทานเพลิงพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรินทร์

บรมธรรมิกราชวงศ์วิสุทธิ อธิราชูรราชปฤจฉานุวัฒน์ รัตนมณีพิทย
ชาติ สุขุมราชมนตรีนาธิบดี เมตตาสถิตถฤทัย พุทธาทิไตรรัตน์คุณา
ตงกรณ์ บรรณาทรบพิตร เป็รียนุ ภ.จ.ก. น.ร. ป.จ.ว. ม.ช.
ม.ศ.ม. ว.ม.ต. ร.ค.ม. (ศ.พ.) ร.ม.ป.ร.๑ ร.จ.ป.ร.๒
ร.จ.ป.ร.๓ เสด็จมาที่ที่ปรึกษา มหาเสวกเอก ตมุหมนตรี รัฐมนตรี
องคมนตรี

นายกกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓

จน พ.ศ. ๒๔๕๗

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทย ถนนพญาไท

CATALOGUE
OF THE BOOKS
OF
THE ROYAL VAJRAJAN LIBRARY.

BY

CHAS. S. SVEISTRUP, Cand. phil.

LIBRARIAN.

By Order of H. R. II, KROM HMUN DAMRONG RAJANUPHAP.

BANGKOK,

1892.

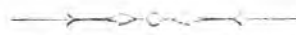
Printed by R. GÖTTE.

คำนำของพระสมุท

กษัตริย์บรมราชูปถัมภ์ พระอัครมเหสี พระบรมโอรสาธิราชฯ

และทูลกระหม่อมเอกสำหรับพระนคร

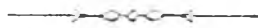
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

เสนาบดีกลุ่ กำนันกรมการ แด่เจ้าพนักงานหอพระสมุท

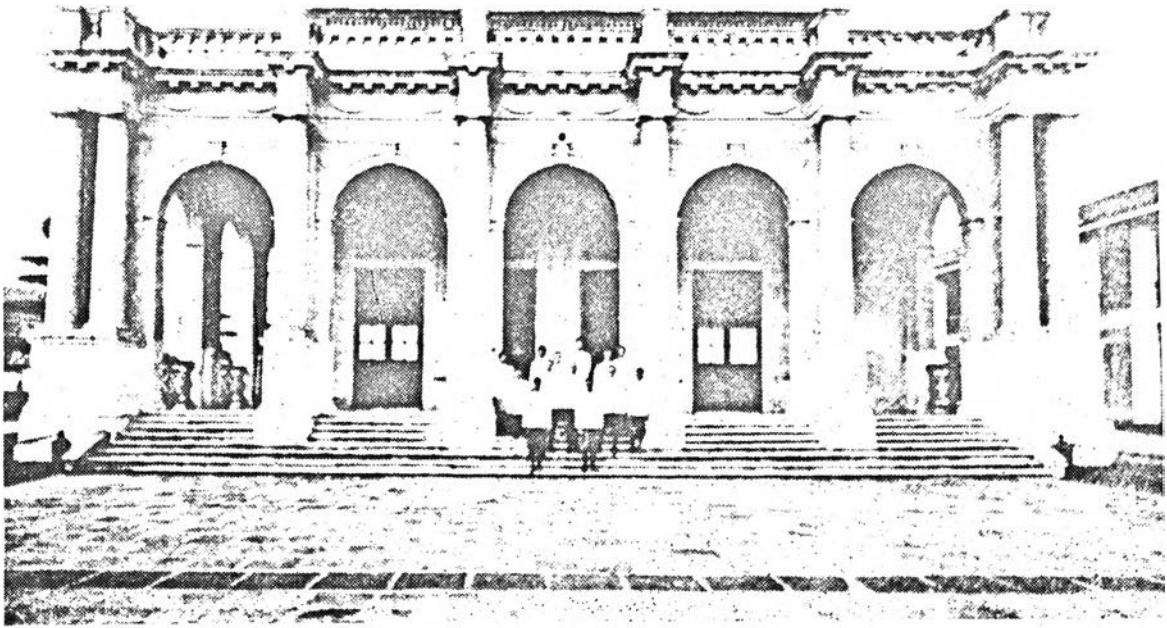
เรียบเรียงทุกเล่มที่ ๑ ถวาย

เมื่อเสด็จไปทอดพระสมุทสำหรับพระนคร

ฉะเชิงเทรา ๒ มกราคม ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๕๕

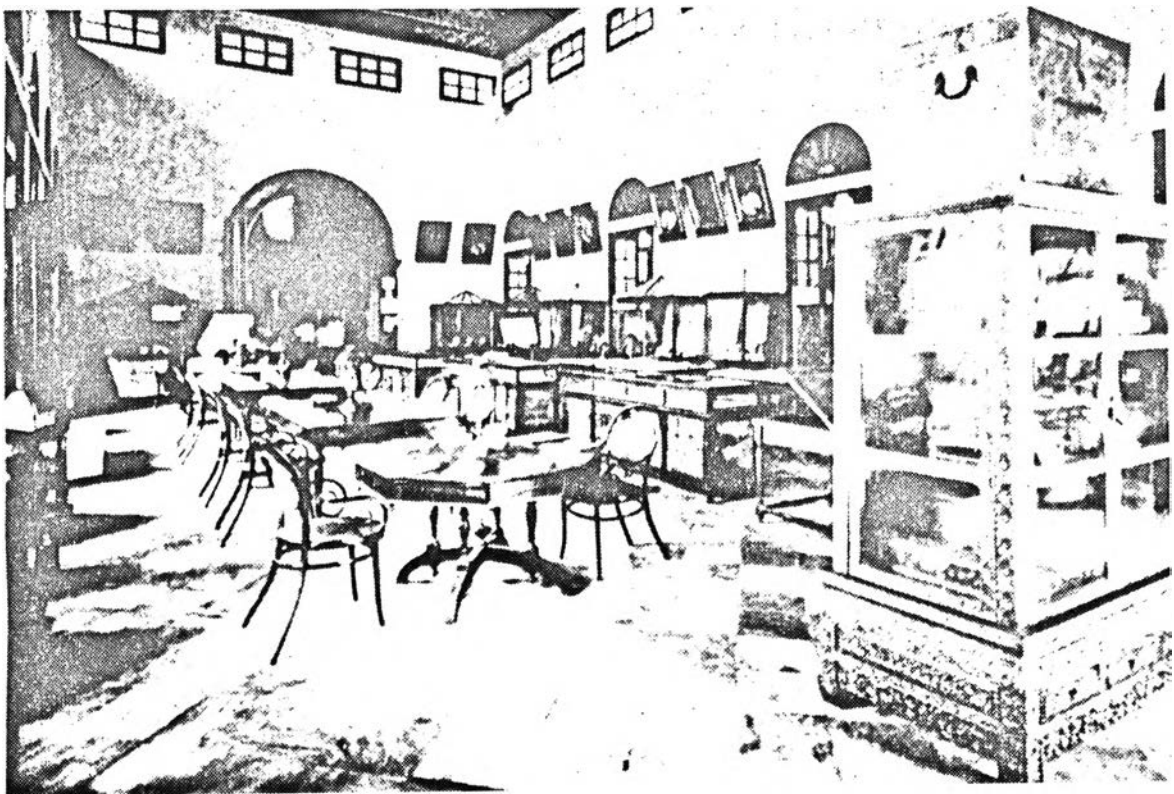

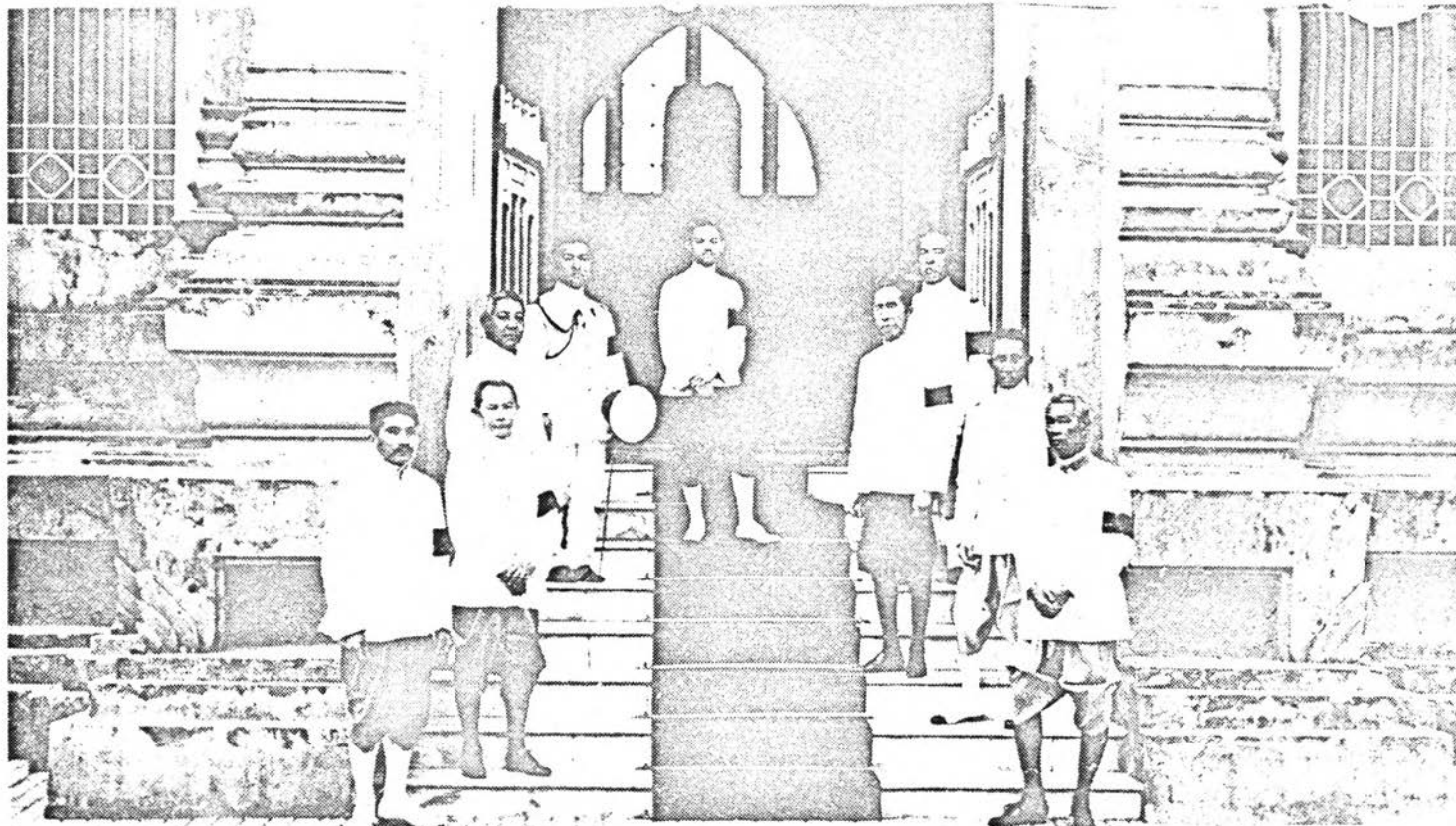
พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

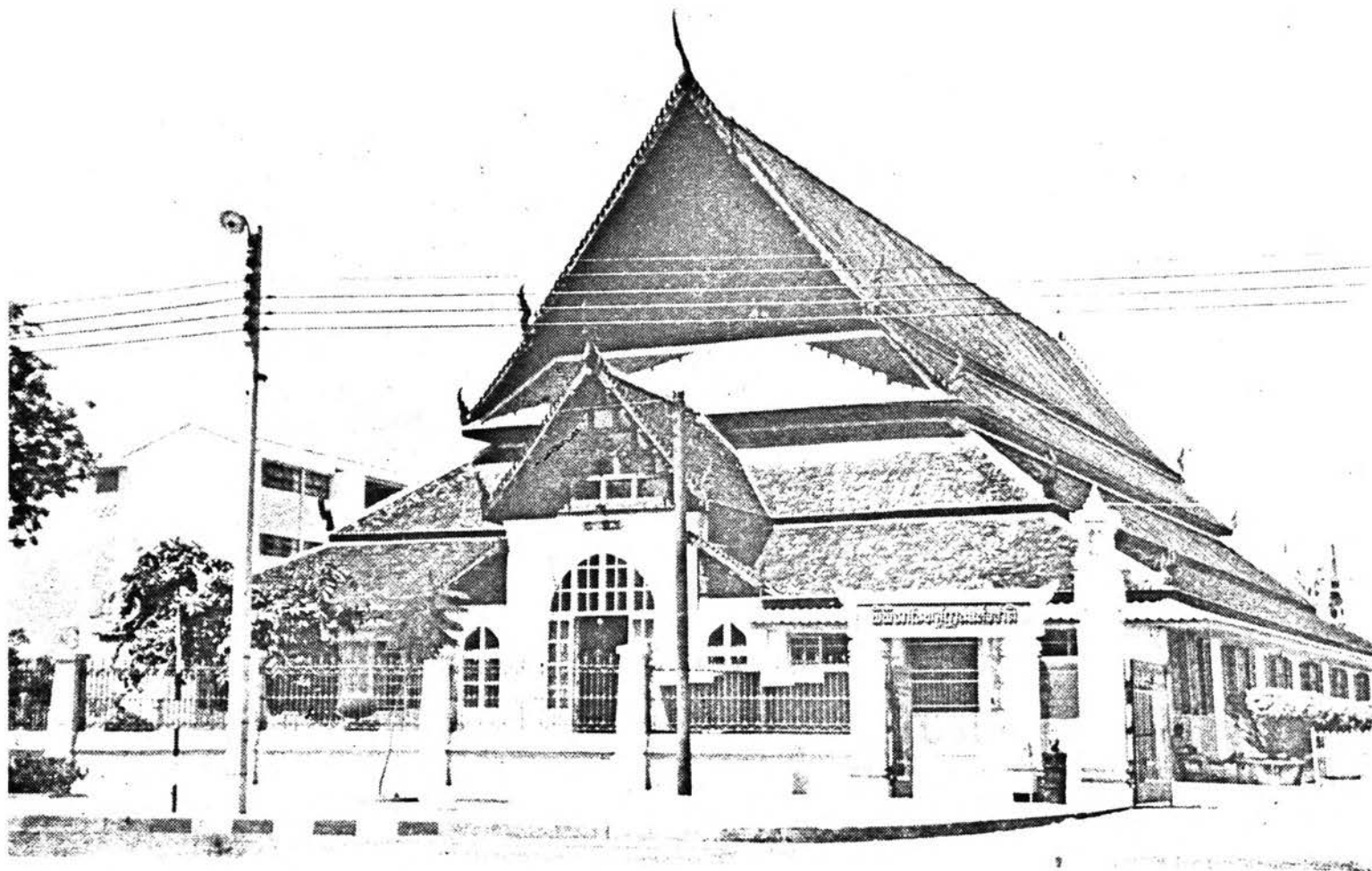
ตึกศาลาสหทัยสมาคม ซึ่งเป็นที่ตั้งหอพระสมุดฯ ในพระบรมมหาราชวัง

ห้องอ่านหนังสือในตึกศาลาสหทัยสมาคม

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเปิดหอพระสมุดวชิรราช เมื่อแรกเสวยราชย์ ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ .
 เสด็จประทับทรงฉายพระบรมฉายาลักษณ์ร่วมกับพระบรมวงศานุวงศ์และคณะกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร ที่หน้าหอพระสมุดวชิรราช
 (แถวซ้าย) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี หม่อมเจ้าปืยกักติ์นาค พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต
 (แถวขวา) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
 พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระยาโบราณราชธานินทร์

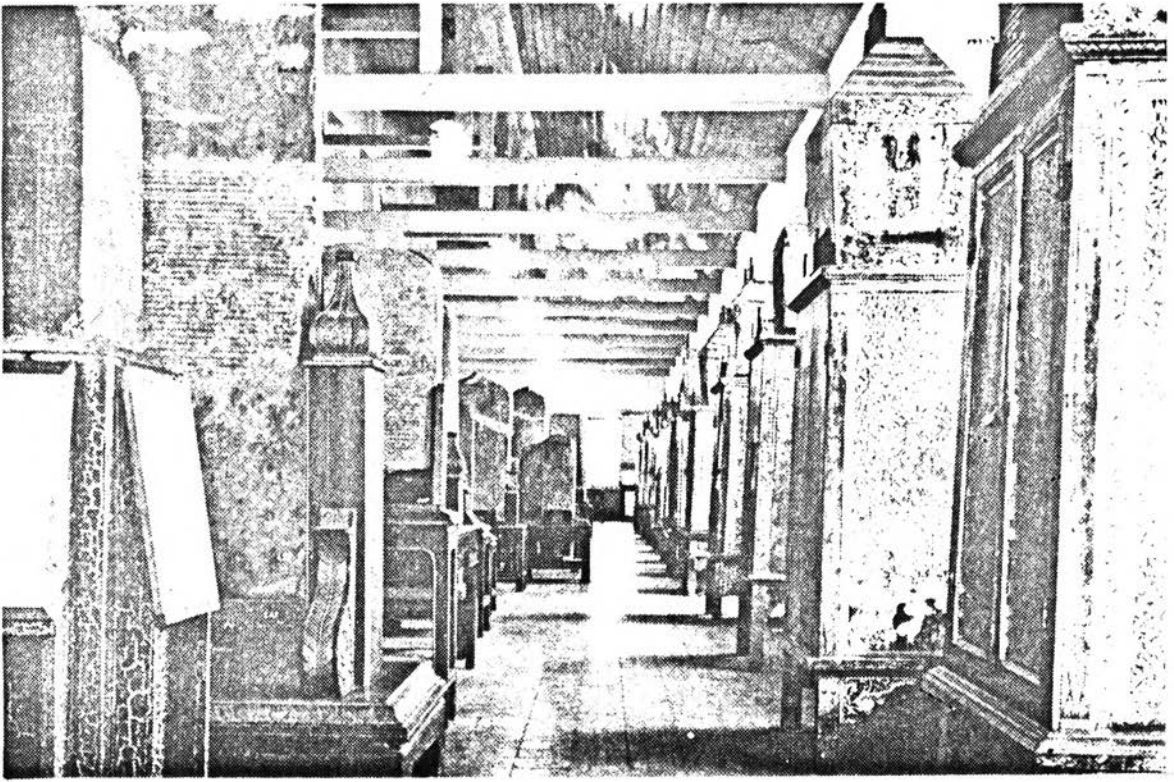

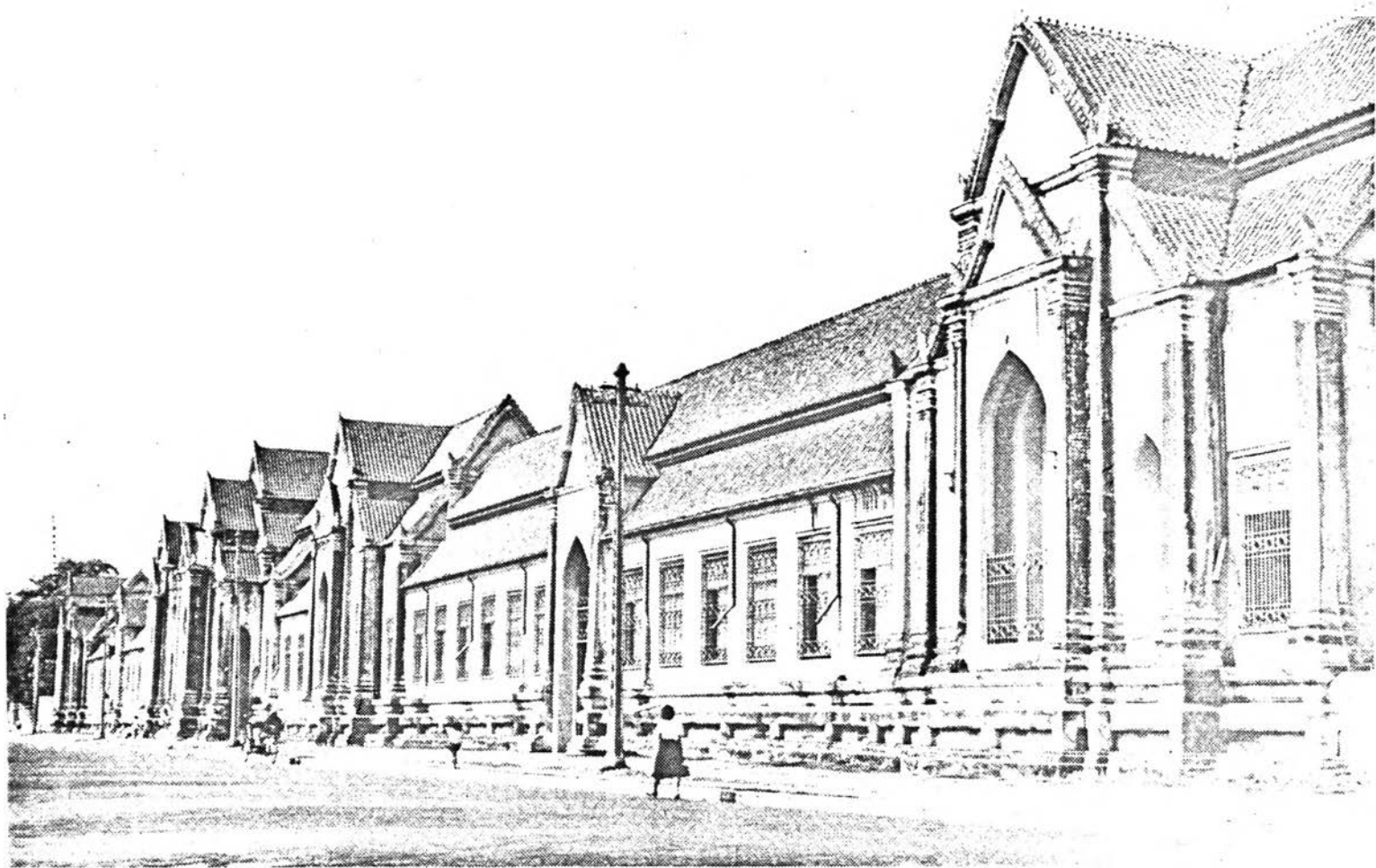
พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
ซึ่งจัดเป็นหอสมุดวชิรญาณ

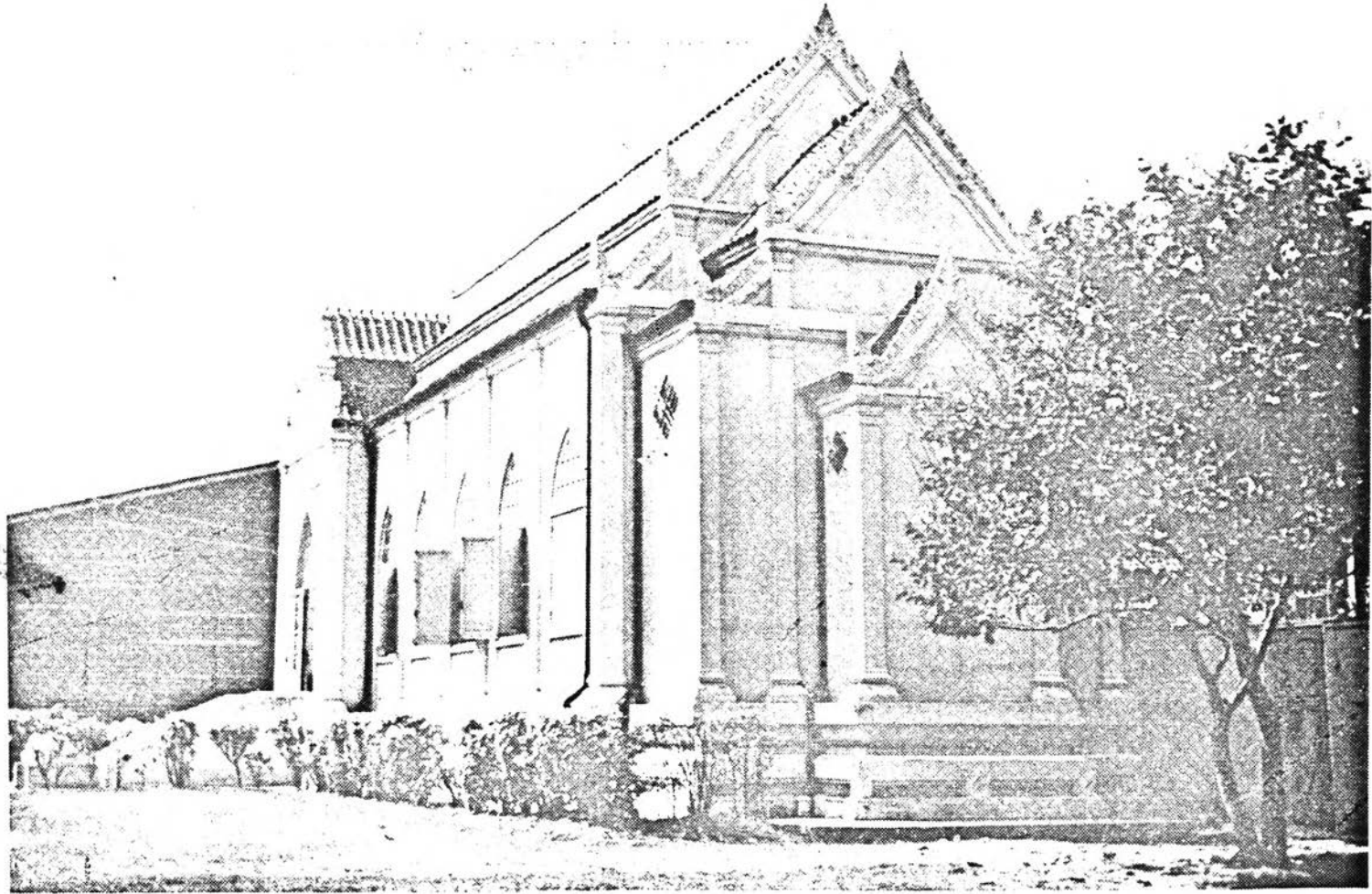
ตู้ลายรดน้ำในหอขัรญาณ

ศิลาจารึก และตู้ลายรดน้ำ ในหอขัรญาณ

ตึกถาวรวัตถุ หรือ หอวชิราวุธ ริมถนนหน้าพระธาตุ พระนคร

หอสมุดตำรงราชานภาพ